

Kant'ın Felsefesi Uçuruma Temel Atmaktır

Ulus Baker

1998

İçindekiler

Kant'ın Felsefesi Uçuruma Temel Atmaktır

4

Ulus Baker

5

Körotonomedyä | ulus baker | Kant'ın Felsefesi Uçuruma Temel Atmaktır

Kant'ın Felsefesi Uçuruma Temel Atmaktır

Ulus Baker

(*Hayvan Dergisi* , Cilt:6, Sayı: 42, Sayfa: 64–66)

Akıllı olun!

Kant, akli akıldan başka yargılayacak bir otoriteye inanmaz. Bu açıdan kendinden önceki felsefeyi belli bir noktadan sonra dogmatik bulmaya başlar.

Hume için “Beni dogmatik uykumdan uyandırdı,” der. Onunla hesaplaşırken, aklın bittiği yerde doğaya başvuramaz. Deleuze’ün dediği gibi: ”Kant’ın bütün felsefesi yargılama üzerine.” Her tarafa mahkemeler kuruyor.

Devlet filozofu değil

Kant’ın başvurduğu ayrıcalıklı bir kurum varsa, bu Hegel’in yaptığı gibi devlet değil, üniversite ya da antik felsefenin otoriteleri de değil, kendi kendini yargılayacak olan akıl.

Aklın kategorileri

Kant için kartezyen anlamda bir cogito var. Descartes ortaya çıkıp, ben düşünen bir şeyim dediği andan itibaren, düşünce insan faaliyeti olarak algılanmaya başlıyor. Platon’da olduğu gibi ideaların bizdeki yansıması değil. Biz onları düşünüyoruz, biz düşündüğümüz için onlar var. “Düşünüyorum” çığılığı bizi insan haline getiriyor; dolayısıyla ”engellenebilir ve hataya da düşebiliriz” görüşü var bu düşüncenin ardında.

Descartes, bilincin yanılsamalarını aşmaya çalışan bir felsefe kurmaya çalışıyor ama Kant, kartezyen tarzı yekpare bir yeti olmadığı gerekçesiyle sorguluyor. Ona göre, aklın yetilerinden ayrı olarak zihnin de yetileri var. Birincisi, bilme. İkincisi, arzulama. Üçüncüsü ise, haz ve acı duyma yetimiz.

Bilme ve arzulama yetisi

Öznedeki, nesneye dair tasarım, nesneyle uygunluk ilişkisi içindeyse, bilme yetimiz doyar. Yani düşündüğümüz şey nesneye tekabül edecek. Bu tekabül, aposteriori (deneyimle elde edilen bilgi) olabilir. Örneğin, gülün kırmızı olması. Ya da apriori olabilir. (deneye uygulanabilir ama ondan bağımsız olan bilgi.) Örneğin, bir doğrunun iki nokta arasındaki en kısa mesafe olması.

Arzulama yetisi, orada da bir sentez var. Bilme yetimizde, bir şeyi bilirken ilgilimiz, o şeye dair tasarımımızın nesnesiyle uygunluk ilişkisi içinde olduğunda, bununla yetiniriz. Ama bir şeyi arzuladığımızda o şeyin bize görüldüğü haliyle, onu bildiğimiz haliyle yetinemeyiz. Şeyin kendisini isteriz. Yani çok basit aslında. Bir şeyi arzuladığım zaman, onun ne olduğunu bilmek bana yetmez. Gülün kırmızı olduğunu bilmek başka bir şeydir; gülün kendisini istemek başka.

İyilik tepeden inmez

Kant’a kadar ahlak öğretileri genellikle: “İyi nedir” diye sorarlardı. Yani önce iyi olan ideanın varlığı kabul edilir, ardından ona uygun kurallar ve yasalar bu iyiden türetilerek formüle edilirdi. Herkes buna uymaya davet edilir, oradan da buyruklar oluşurdu. Bunu kâh anadan babadan, kâh toplumsal koşullardan, geleneklerden, ya da Descartes’a göre herkese eşit olarak dağıtılmış sağduyudan öğrenirdik.

Kant bunu tersine çevirdi. Bize dedi ki; iyi, yasanın iyi dediğinden ibarettir. Yani yasayı öncelik olarak alıyor. Deneyden bağımsız bir yasanın nasıl mümkün olacağı, Kant’ın ahlak metafiziğinde sorduğu bu.

İyi yasa, bütün öznelere uygulanabilir olandır. Bir özneyi kaldırıp başkasını yerine koyduğunuzda değişmeden kalabilen ve bir değişikliğe uğrarsa darmadağın olan bir yasadır. O buna kategorik uyum diyor.

Yani yasanın içi boş olmalı. Yasa şunu yapmalısın derken, şunu kısmı boş olmalı. Örneğin hırsızlığın bir cezası olur ama o cezanın niteliği toplumdan topluma değişir. Kant için önemli olan, hırsızlığa verilen

ceza değil, insan aklının dünyamın her yerinde hırsızlığı ceza hukukunun konusu yapmasıdır. Yasadan bağımsız bir iyi yok. Ödev için ödev diyor bir bakıma.

Uçuruma temel atmak

Kant'ın felsefesi, tümüyle boşlukta kurulmuş, temelleri dipsiz bir uçuruma atılmış dev bir bina tasarımı gibi. Bütün metafizik soruların cevabını vereceğim iddiası böyle bir temel zaten.

Ne kadar temellendirilse de uçurumdaki bir şey düşer. Aynı zamanda uçurumda olma halinin de sezişini de vermeye çalışıyor Kant. O da bunun estetik felsefesinde ortaya çıkıyor.

“Habemus enim ideam veram”

Kant'ın en çok eleştirdiği düşünür kendisinden önceki Alman filozofu Leibniz. Leibniz'e dek fikirler kendi içlerinde kapsayıcı ve yeterlidir. Yani analitik olarak işler, sonsuzca analiz edilebilir. Fikirler, fikirler aracılığıyla birbirlerine bağlanarak, kendi dışlarına çıkma ihtiyacı hissetmeden, dünyayı açıklayabilirler.

Spinoza'nın dediği gibi: “Habemus enim ideam veram.” “Bende doğru bir fikir var ki, düşünüyorum.” Zaten doğru bir fikir olmasa hiçbir anlamı kalmaz düşüncenin. Dolayısıyla doğru bir fikirden, doğru fikirler üretilebilir.

Kant kendinden önceki felsefenin bu fikir zincirlemesine önemli bir şerh düşer.

A'nın A'ya eşit olması Kant için önemli değildir

Leibniz, fikirler zincirlemesi içinde dünyayı kurup, analiz edebileceğini düşünüyordu. Kant için, A=A önemli değildir. Leibniz için önemlidir, bu özdeşlik hiçbir şey vermezse kesinliği verir.

Batı düşüncesi içinde, ‘doğru’dan çok, ‘kesinlik’ sevilir. Freud’a kadar bu böyle gider. ‘İçinde bulunduğumuz durum kötüdür’ gibi bir kesinlik, ‘bu durumu şöyle düzeltiriz’ demekten daha çok rağbet görmüştür.

Kant bize diyor ki, fikirler kendi başlarına, kendi içlerinde hiçbir şey değildirler. Eğer zamansal ve mekansal belirlenimlere sahip kılınmazlarsa. Yani kendi dışlarına çıkıp, mekansal ve zamansal koordinatlar kazanmazlarsa bir şey ifade etmezler. Esas vurgulanması gereken bu.

Örneğin, Aydınlanma döneminin çok geniş bir fikriyatı var. Ama Aydınlanma kendi kurumlarında mekansal ve zamansal kategorilere kavuşmadıkça bir hiçtir. Fikir diye bir şey yok ortada. Yani Rousseau'nun İtiraflar'ı yazması o kadar da mühim değil, mühim olan o düşüncelerin kurumlaşması Kant'a göre. Mekan ile zaman düşüncenin koşullarıdır. Kategorileri değil.

Kurumlar eleştirisi

Foucault'da Kantçı bir taraf vardır diye bir varsayım ortaya atsak; çünkü o da bir tür kurumlar eleştirisi yapmak istiyordu. Ama onunki kurumlara içkin olan bir eleştiriydi. Mesele, kurumların kendisinin taşıdığı eleştirinin keşfiydi.

Kant'ta hiçbir zaman hiçbir kurum eleştiri dışı tutulamaz. Kendi taptığı hukuk da dahil.

Osmanlı'dan günümüze bir sürü kurumu Batıdan ithal ettiğimiz doğru. Ama bunlara içkin olan eleştiriyi, bunları sınırlandıracak eleştirel formasyonu ithal etmedikçe kurumlar canavarlaşır. Kurum kendi eleştirisini içinde taşır. Bunu yapmasının nedeni Foucault'nun dediği gibi sürekli reform ihtiyacı. Kurumları zaten bizzat bu reform istençleri şekillendiriyor.

Kant'ın dediği de bunun temelini oluşturan durum. Kurumlarla eleştiri aynı andadır. Yani reform istenci bağlamında Foucaultcu eleştiri, kurumdan önce gelmez. Kant'a göre felsefenin işi, bu kurumların eleştirisi. Ama felsefenin bu kurumlara içkinliği bilinmesi gereken bir şey. Yani yıkıcı bir eleştiri değil bu. Kant'taki eleştiri kurumu sağlamlaştırmaya yönelik, bu açıdan Foucault'daki yıkıcılık yok.

Kant'la hesaplaşanlar

Yakın dönemde Kant'la hesaplaşanlar Habermas ve Jean-Luc Nancy. Şu an Kant'ın döneminde tahayyül edebileceğimiz kurumlardan çok farklı kurumlar devreye girmeye başladı. Kant için apaçık olan kurumlar artık öyle değil. Burada Kant karşıtı bir nokta bulmak yerine, bu kurumların içinde Kantçı eleştiriyi yeniden sokma gayreti var.

Şematik hayaller

Kantçılıkta kurumların yetilere tekabül etmesi gerekiyor. İlk yetiler zihnin yetileri, ikinci bir grup yeti var ki, bunlar ilk yetileri organize eden ve yargılayan bir başka dünya oluşturuyorlar. Aşkın özneye dair. Yani hayal etme gücü, anlama yetisini organize edecek. Hayal etme gücünün ürettiği şey bir imaj değil, şemadır.

Örneğin bir daire resmi, imajdır. Hayal etme gücü dairenin tarifini üretir. Daire üzerinde üç nokta alın ve onları birbirine bağlayın; böylece eşkenar bir üçgen ortaya çıkar, işte bu bir şemadır çünkü üçgenin tarifini yapıyorum. Kant için her şeyin şeması var. Bir şeyi hayal etmek demek, onun şemasını üretmek demek.

Tanrı ve özgürlük

Kant'ta bir bilme meselesi değildir Tanrı. Varlığı ya da yokluğu problem değildir. Ama ihtiyaç duyulan, arzulanması gerektir. Marx da o yüzden "Utangaç tanrıtanımaz," diyor Kant için.

Kant'a göre Tanrı, ancak aklın var ettiği, onun aracılığıyla düşünülebilen bir şey. Akıl bunu arzulanma yetisinde temel alır. Aynı şekilde özgürlüğü de. Özgür değilsen, ahlak yoktur. Ya da ahlaklı olma halinin üst formu mutlak değilse, ahlaklı olunmaz. Ya da anadan babadan görülenle, tepeden inen yasalarla ahlaklı olmak mümkün değildir.

Kant'ta doğadaki her şeyin bir şeması vardır, ama özgürlük ya da Tanrı doğada görülemediğine göre şemalaştırılamaz. Bu kavramlar içi boş olarak gelir ve sonra doldurulur.

Akıl her şeyi yargılayamaz. Akıl bilme gücünde otoriteyi kavramların dünyasına terk etmek zorundadır.

"Akıl bilme öncesinde, yargıyı kavrama gücünün kategorilerine bırakmazsa boşluğa düşer," diyor. Örneğin Tanrı bir idedir, Tanrıyı hayal edilebilir bir şey gibi düşünüp şemasını çıkarmaya çalışmak, günahkarlığa girer. Tanrı hayal edilebilir bir şey değil, aynı şekilde özgürlük de. Bunlar kavrama gücünün konusu değildir Kant'a göre. Yani zaman da bir bilinebilirlik nesnesi değildir, zaman bilinebilir her şeyin koşuludur, arzulanabilir her şeyin koşuludur. Bunu anlayabiliyorsan, Kant'ı anlamışsın demektir.

Posia

Ulus Baker
Kant'ın Felsefesi Uçuruma Temel Atmaktır
1998

edu.wll.im